

Toespraak van kamervoorzitter Gerdi Verbeet bij de presentatie van het boek *De ramp in de Lübeckerbocht*, op 29 april 2011 in Amersfoort

Dames en heren,

De presentatie van het boek *De ramp in de Lübeckerbocht* waarvoor wij hier vandaag bij elkaar zijn is een bijzondere gebeurtenis. Want we denken vaak dat we nu wel alles weten wat zich tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft afgespeeld - maar toch komen er steeds opnieuw nieuwe feiten aan het licht. Zo geeft dit boek een veelheid aan nieuwe feiten en inzichten over de meer dan 300 Nederlandse gevangenen uit Neuengamme die op 3 mei 1945 hun einde vonden bij een van de grootste, maar ook een van de minst bekende scheepsrampen uit de geschiedenis van de oorlog.

Maar niet alleen het boek, ook de locatie die u voor deze presentatie heeft uitgekozen is bijzonder.

Precies op deze plaats lag tussen 1941 en 1945 het Polizeiliches Durchgangslager Amersfoort. Het strafkamp waar in die vier jaar tijd 35.000 Nederlanders gevangen hebben gezeten – communisten en Joden, zigeuners en Jehovahgetuigen, priesters en zwarthandelaars, medewerkers van de illegale pers en dominees. En vanuit dit Kamp Amersfoort vertrok op 19 november 1941 het eerste transport Nederlanders naar Neuengamme. Er zouden nog vele transporten volgen; uiteindelijk zijn 5500 Nederlanders in Neuengamme terecht gekomen – niet meer dan 500 van hen hebben het overleefd.

Een jaar geleden heb ik, met een kleine delegatie uit de Tweede Kamer, een bezoek gebracht aan Neuengamme. Na vele jaren waarin het voormalige kampgebied steeds verder werd verwaarloosd ligt er nu een indrukwekkende gedenkplaats – een van de grootste van Duitsland. Op het enorme terrein staan nog 15 barakken en er is een tentoonstellingsruimte waar documenten, foto's en voorwerpen een uitvoerig beeld geven van de geschiedenis van het kamp.

Toen, in die omgeving, zag ik opnieuw bevestigd hoe enorm belangrijk dergelijke gedenkplaatsen zijn.

Het zijn plaatsen waar mensen samen kunnen komen om de doden te herdenken.

Maar het zijn ook plaatsen die voor latere generaties vastleggen wat niet vergeten mag worden.

Wat daar gebeurd is, is eigenlijk te gruwelijk om je voor te stellen – en juist daarom moeten de beelden en getuigenissen zo precies en uitvoerig mogelijk worden vastgelegd en bewaard.

Dat is de waarde van historische gedenkplaatsen: *hier* is het gebeurd, *dit* zijn de stille getuigen – *hier* hebben duizenden mensen een gruwelijk einde gevonden.

De opdracht van historici is het, om steeds op zoek te blijven naar de feiten en achtergronden bij die gedenkplaatsen. *Dit* is er gebeurd, *deze* mensen waren de slachtoffers - en *deze* mensen de beulen. Dat is de waarde van historisch onderzoek.

Die bijzondere waarde heeft bij voorbeeld het boek dat 6 jaar geleden verscheen over de Nederlanders in Neuengamme, waarin precies staat beschreven wie er gevangen zaten, onder welke omstandigheden ze er leefden – en hoe ze er gestorven zijn.

Het zijn de verhalen van de dichter Jan Campert en de verzetsstrijder Anton de Kom, die er gestorven zijn, maar ook van de journalist W.L. Brugsma en de psychiater Andries van Dantzig die het overleefden. Het zijn de verhalen van de mannen van Putten. En de verhalen van al die duizenden onbekende Nederlanders. 60 jaar later heel precies en gedetailleerd beschreven.

Dat is de waarde van historisch onderzoek. Zo komen ook zelfs na 60 jaar nog nieuwe feiten boven tafel. Feiten die een nieuw licht kunnen werpen op wat er werkelijk is gebeurd en die onze perceptie van de geschiedenis kunnen aanscherpen en verdiepen.

In die traditie verschijnt vandaag het boek over de grootste scheepsramp in de geschiedenis, het einde van de schepen Cap Arcona en Thielbeck in de Lubecker bocht op 3 mei 1945 – en het einde van de 7000 gevangenen aan boord van die schepen.

Over deze ramp is in Nederland erg weinig bekend en dat is eigenlijk heel vreemd.

De ramp in de Lübecker Bocht is een van de meest bizarre voorbeelden van de cynische kanten van een oorlog.

De duizenden mensen aan boord van de schepen hadden de gruwelen van het concentratiekamp Neuengamme overleefd en de capitulatie van Duitsland was een kwestie van dagen. De SS had het kamp in april volledig ontruimd, want de geallieerden waren vlakbij en alle sporen van de gruweldaden moesten uitgewist. Enkele dagen later vonden de Engelse soldaten van Neuengamme inderdaad niets anders terug dan een keurig aangeveegde en verlaten legerplaats. De gevangenen waren inmiddels op transport gesteld. Naar drie grote schepen in de haven van Neustadt.

Het grootste schip waar die gevangenen op terecht kwamen, was de glorieuze oceaanstomer Cap Ancona, één van de mooiste cruiseschepen van Europa. In de jaren dertig voer het, met vakantievierende rijke Duitsers aan boord, van Hamburg naar Buenos Aires en Rio de Janeiro. Er bestaan nog prachtige gekleurde affiches die in lovende woorden spreken over de luxe van het enorme schip.

Maar het meest cynische van alles: het waren de bommenwerpers van de geallieerden die de schepen aanzagen voor oorlogsschepen van de vijand – en hen tot zinken brachten. Zo stierven duizenden die de kampen hadden overleefd, toch nog een gruwelijke dood. Twee dagen voor het einde van de oorlog - en door bommen van de bevrijders.

Het televisieprogramma *Andere tijden* besteedde in januari uitgebreid aandacht aan de ramp in de Lübecker Bocht. Het programma vertelde het verhaal van Wim Alosery – de slagersknecht die de Arbeitseinsatz ontvluchtte, terug in Nederland werd opgepakt en via Amersfoort in Neuengamme terecht kwam. Hij verliet het kamp als één van de laatsten en werd aan boord gebracht van de Cap Ancona. Terwijl de bommen het schip in vuur en vlam zetten, vond hij eerst een touw aan de railing waarmee hij van het schip af kon komen en daarna, beneden in de golven, een reddingsvlot. Van wat er verder gebeurde weet hij niets meer. 'Ik vond mezelf terug op het strand. Ik weet nog dat ik niet naar de zee keek, maar naar de huizen. Toen legde iemand een deken om me heen.'

Zo veel geluk als Wim Alosery hadden slechts heel weinigen. Bewoners van de streek zagen hoe de schepen vlam vatten en het gegil van de mensen in het vuur was tot in de verre omtrek te horen.

Dagen erna nog lag de zee vol lijken, met de kaalgeschoren hoofden van concentratiekampgevangenen.

In het boek *De ramp in de Lübeckerbocht* is dit allemaal vastgelegd. Het beschrijft de context van, zoals Hans Blom in zijn voorwoord schrijft, 'de complete chaos van Duitse achterhoede gevechten, geallieerde bombardementen en zinloze verplaatsingen van vele duizenden concentratiekamp- bewoners'. En het beschrijft de gebeurtenissen aan boord van de schepen zelf. Daarmee is dit boek, opnieuw in de woorden van Hans Blom: 'het bewijs dat dit soort speurwerk blijft lonen'.

Speurwerk dat precies laat zien wat de nagelaten documenten beschrijven, wat de overlevenden verteld hebben en wat omstanders hebben gezien.

Dat is de waarde van historisch onderzoek.

Zo komen ook 65 jaar na de gebeurtenissen zelf nog steeds nieuwe feiten boven tafel.

Feiten die onze perceptie van de geschiedenis kunnen aanscherpen en verdiepen.

En daarom is de presentatie van *De ramp in de Lübeckerbocht* een bijzondere gebeurtenis.